

Musköminnen: Båt nödvändighet för aktivt ö-liv vid sportstugan

Våra föräldrar, Greta och Erik Langels, köpte tomten Muskö Havsbud 3:36 från AB Hem på Landet hösten 1945. Jag var då 6 månader gammal och min äldre bror Jan två år. – Tomten på 4.882 kvadratmeter kostade 3.880 kronor.

Föräldrarna hade tidigare hört talas om tomtområdet eftersom pappas fartyg i flottan legat på Horsfjärden mycket under kriget. Många gånger hade fartygen varit infrusna på vintrama och då hade pappa, ibland i sällskap med mamma under helgerna, åkt skidor till Muskö för att äta lunch på pensionatet på Ludvigsberg.

Krånglig transport

Omedelbart efter tomtköpet beställdes en monteringsfärdig "sportstuga" med byggytan 47 kvadratmeter där transport och uppförande ingick i totalpriset 6.950 kronor. Transporten blev betydligt krångligare än försäljaren räknat med. Stugan kom på tåg till hamnen i Nynäshamn. Där lastades den på skutan "Mysingen". "Mysingen" forslade byggsatsen till viken där Valingebryggan nu ligger. Eftersom

Klas och Jan Langels på ELFSNABBENS fördräck 1949 på väg till Muskö

bryggan då ännu inte byggts blev man tvungen att ta iland husdelarna över flottar och sedan köra eller släpa upp dem till byggplatsen med hjälp av hästar.

Husförsäljaren hade när beställningen tecknades varit mycket glad eftersom han skulle få ett referensobjekt ute i skärgården. Efteråt lär han, enligt pappa, dock ha sagt: "Aldrig mer på en ö!"

Första gången föräldrarna skulle övernatta i stugan så var fortfarande Valingebryggan inte färdigbyggd utan "Elfsnabben" la till vid Grytbackens brygga. Madrasserna var ganska tunga, så det blev att bära dem 25 meter i taget och sedan vända om och ta lite lättare saker. Eftersom ännu inga sängar fanns i huset fick övernattningen sedan ske på madrasserna

på golvet framför öppna spisen.

Överhuvud taget var ju kommunikationerna ganska krångliga i början. Mamma berättade att det kunde gå till så här första åren när man skulle åka ut på "landet" från hemmet i Enskede: Först på cykel, med varsitt barn på pakethållaren, till Södra station. Därifrån tåg till Västerhaninge med anslutning till buss till Söderby brygga. Där väntade "Elfsnabben" som först angjorde Norra Långgarn och Ingvaldsnäs innan man kom till Valinge. Efter ett par år började dock bussarna gå in till Ölandsgatan i Stockholm (där Ringen nu ligger) vilket måste ha varit en stor lättnad.

Utresa tog halva lördagen

Det kunde bli rätt sent på lördagseftermiddagen innan vi kom ut till stugan eftersom pappa arbetade halva lördagen åtminstone fram till slutet av 50-talet. Enligt mamma lär skeppar Ericsson på "Elfsnabben" en sen, regnig höstlördagseftermiddag ha utbrast något i stil med: "Vad skall man ut hit å göra! När man har en varm och torr våning i stan!"

Men föräldrarna älskade sitt Muskö och jobbade ofantligt med förbättringar av det. Det var alltid något projekt på gång... Jag förstår numera att i synnerhet pappa måste ha varit uppe tidigt på morgonen och jobbat med något en å två timmar innan frukost för att hinna med allt.

Vi grabbar hjälpte också till efter för många med vattenhämtning, slasktömning och vedhämtning och annat. Så här kunde det gå till: Omkring 1950 skulle det bli tegeltak på stugan. Teglet levererades med ordinarie tur med "Elfsnabben" och granarna hade bådats upp för att snabbt få i land det på bryggan. Därefter blev regeln den här sommaren att varje gång vi hade

Familjen Langels vid stugan 1946: Far Erik, mor Greta med Klas i knäet, Jan och barnflickan Maj

ett ärende ner till bryggan, så måste vi ha tegel med oss upp, jag en panna, min bror två pannor, mamma tre pannor och pappa fem pannor.

Socialt liv i tomtområde

Men det var naturligtvis inte bara jobb. Jag förstår att det redan från början var ett ganska aktivt socialt liv i tomtområdet. Som jag kommer ihåg det umgicks man under lättsammare former så länge linjebåten var det enda transportalternativet. När man träffade någon på båten på väg till stugan var det lätt att fråga om de inte ville komma över på en kopp kaffe på kvällen. Med tanke på de begränsade transportmöjligheterna så höll sig också förtäringen på ett enkelt plan: kaffe, kanske en bit kaka och ett par glas konjak, likör eller punsch. (Men roligt verkade de att ha så länge jag fick vara med och så länge jag orkade hålla mig vaken och tjuvlyssna...)

Några namn från den här tiden: Granarna Sickan och Pelle Blom, Svea och Artur Elmqvist på udden vid Ingvaldsnäs, samt familjen Emthén vid Valinge Kvarn. I synnerhet med de varma och generösa Ulla och Gösta Emthén utvecklade föräldrarna en djup, livslång vänskap som odlades även under vintern i stan.

Tillsammans med de här familjerna slog sig föräldrarna ibland ihop och hyrde en fiskebåt för transporten till Söderby brygga när inte "Elfsnabbens" turlista passade. De som jag kommer ihåg körde var

Sjögrens på Långgam och Erngrens.

De begränsade transport- och kylförvaringsmöjligheterna (vi hade visserligen en bra cemengjuten källare under huset under en lucka i golvet, men den räckte inte riktigt till för att hålla kylan under juli) ledde naturligtvis till att mathållningen blev svår ibland. Vi var i alla fall lyckliga i att kunna köpa mjölk, grädde, ägg och potatis hos de närmaste bönderna på ön, först hos familjen Sandström på Valinge och senare hos Bror Sundbergs familj.

De filbunkar som mamma satte på den opastöriserade mjölken från Sandströms eller Sundbergs var underbart goda med socker eller färska bär till lunch under varma sommark dagar. Mamma var också expert på att ta till vara alla rester. Om något blev över så dök det upp i något förändrad form till lunch nästa dag eller uppiffad som en god förrätt till nästa middag. (Jag tror att här fick mamma många tips och idéer från Ulla Emthén som jag upplevde som en fantastisk matmänniska.)

Vedspis i köket

Maten lagades på en liten vedspis i köket utom när det blev för varmt på sommaren då ett enlågigt fotogenkök användes. En liten elplatta kom först när området elektrifierats 1949/50. Kylskåp dröjde ännu längre.

Under de här förhållandena blev naturligtvis det färska som naturen gav

viktigt. Bär, svamp men framför allt fisk. Pappa var väldigt road av nätfiske och han drog under åren upp bra många aborrar, gäddor, gösar, piggvarar, sikar och några laxar ur Horsfjärden. Jag älskade att följa med honom ut och hämta nät tidiga och stilla försommarmorgnar då solen började värma och det var alldeles tyst förutom fågelkvitter i strandbuskarna och sjöfågeln skrockande längre ut. Vissa morgnar var dock inte lika fina. De sämre väderleksrapporterna gjorde ju att ibland hade det blivit överhandsväder när näten skulle upp. Det kunde bli ganska tufft om det var en söndag då vi skulle hem och näten bara måste upp!

Lönberg körde ut varor

Min bror och jag lärde oss att äta fisk, men ibland blev det för mycket. Då var torsdagarna en bra dag för då körde handelsman Lönberg ut telefonbeställda varor i vårt område. Falukorv smakade då väldigt gott!

Med tanke på fisket var båt naturligtvis viktigt. Pappas första båt, en liten mineka inköpt som överskott från det avrustande försvaret, var bara en roddeka. När pappa sedan ville ha en aktersnurra måste han ha en större båt. En sådan beställdes också från Erngren, men eftersom pappa ville ha en liten inbyggd fisksump i båten blev det till slut ingen affär med Erngren. – En ny 4,5 meters träbåt med sump införskaffades på annat håll. Vad spännande det

vänd

Bröderna Klas och Jan i roddbåten vid Valinge-bryggan år 1953.

var när när båten levererades av Ribbys åkeri till Söderby brygga där vi hämtade den. – Snurran, en trehjästars tvåcylindrig Archimedes visade sig dock vara en lynnig en eftersom den var väldigt känslig för smuts i bensinen vilket det fanns mera av på den tiden.. Pappa var försiktig med svordomar, men när snurran krånglade kunde man höra ramsor som gick i takt med: Startsnöret 2_ varv runt svänghjulet – ryck! Starsnöret 2_ varv runt svänghjulet – ryck! Startsnöret...

Båten viktig för lantlivet

Båten var viktig för hela livet på landet innan bilarna kom till Muskö. Förutom fisket så användes båten så fort föräldrarna hade ärende till någon i tomtområdet eller uppe på ön. När vi skulle handla hos handelsman Lönnberg och på Emmy Ericssons bageri så la vi ofta båten vid "Pensionatsbryggan" och gick därifrån. Öl, läsk, kvällstidningar, bensin och fotogen inhandlades vid en båtut till Broga och senare till Emgren.

Båten användes också för dessa fantastiska sommarutflykter! Upptäcktsfärd på något nytt ställe, spännande strandfynd (som det fanns mycket av då skuttrafiken fortfarande var tät på Mysingen), bad och pic-nicklunch var stående inslag. Gubbholmen, Kapellön, Snappudd, Kattholmen, Äggskären, Vitsgarn med flera ställen. – Ibland blev det också längre turer till Nynäshamn eller Utö. – Riktigt äventyrligt var det när pappa tog grabbarna med sig och vi övernattade någonstans på kuddar i båten eller i tält iland för att gå ut tidigt på morgonen och fiska.

Tomtområdet utvecklas

Åter på land. Vägarna inom tomtområdet anlades av AB Hem på landet

när tomtområdet utvecklades. När alla tomter sålts bildades en vägförening som tog över skötseln av vägarna, allmänningarna och turbåtsbryggorna inom området. Pappa engagerade sig i vägföreningens styrelse och var senare dess ordförande under många år. Det var lite tråkigt när pappa skulle iväg på bästa fritid på något styrelsemöte eller träffa någon medlem för att diskutera något. – Någon kompensation fanns dock: Min bror och jag fick vara med och åka traktorkärra genom området när det var "vägsyn" inför att vägarna skulle lämnas över från Hem på landet. Någon gång fick jag åka med på entreprenören Berggrens traktor när pappa skulle visa honom på något jobb som skulle göras.

Klev av båten på isen

Ibland var vi ute vid stugan även på vintern. I och med isen var transportförhållandena helt annorlunda eftersom "Elfsnabben" körde sin ränna direkt mellan Mickrum och Söderby brygga utan att angöra småbryggorna. Skepparen brukade dock stanna på närmaste punkten för oss så att vi kunde klättra ner på isen med stege och sedan åka skidor sista biten. Någon gång när vi skulle ut till sportlovet körde Öhman eller Sandström oss med häst och släde från Mickrum eftersom vi hade så mycket mat och annat med oss. – På sportlovet på Muskö blev det mycket skogsarbete. Vid trädfällning så drog pappa i ena ändan av bågsågen och Jan och jag turades om i andra ändan så det gick ganska raskt undan. Vi behövde mycket ved eftersom huvuduppvärmningen på den tiden var spisen i köket och den öppna spisen i vardagsrummet. - Jag kommer ihåg att något år då vi fällt särskilt mycket så sågade Öhmans upp en

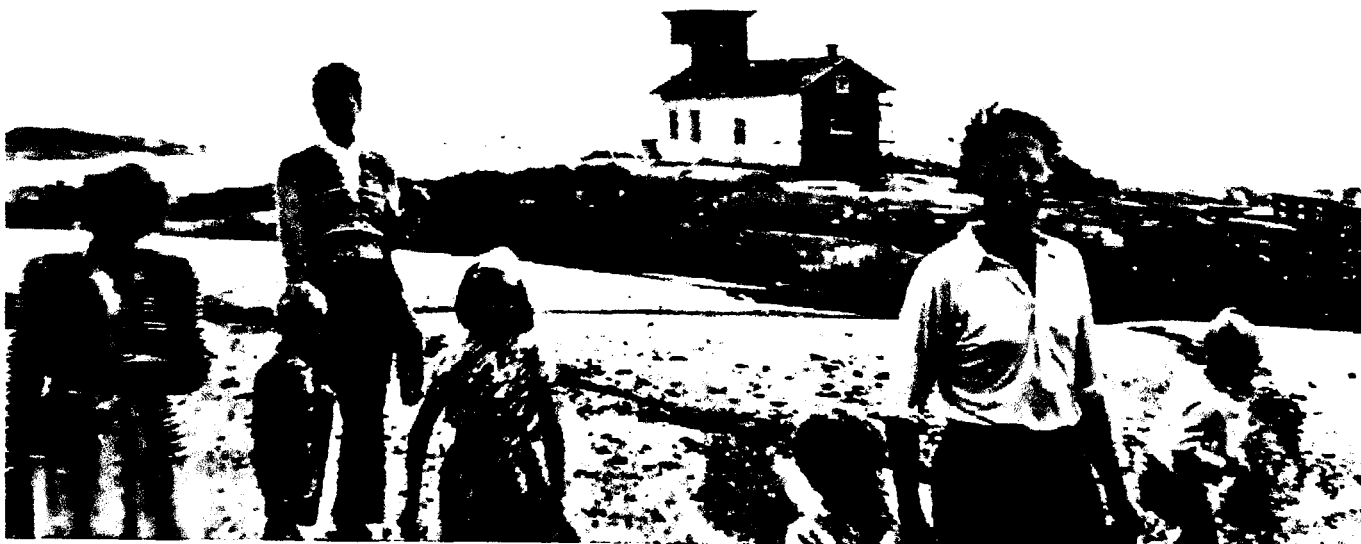
del av vårt timmer till plank åt oss på sin gårdssåg och kapade upp det övriga åt oss till vedlängder på klingsågen.

Yttersidorna från det gårdssågade planket kom väl till pass för oss grabbar följande sommar. 1953 hade nämligen föräldrarna också köpt den intilliggande tomten Muskö Havsbad 3:52 och min bror och jag fick ytterligare drygt 8.000 kvadratmeter tomt att leka på. (Priset för 3:52 var då 7.925 kronor.) Föräldrarna var tillåtande mot våra härjningar på den nya, övre tomten och vi fick hållas med trädfällningar, kojbyggen mm så länge det inte syntes från stugan. Ett av min brors och mina projekt var att bygga ett "fort" till skydd för de vita i de ständigt pågående indiankrigen på den övre tomten. Vi orkade väl inte riktigt fälla tillräckligt med träd till hela pallisaden, men då, som sagt, kom yttersidorna av det timmer som sågats hos Öhmans väl till pass.

Pojkarna lekte

Vi fick god hjälp med lekarna av ett gäng grabbar i grannskapet (tyvärr var det dåligt med flickor där): Håkan Elmquist, Claes-Göran Emthén, bröderna Kulle, bröderna Hultberg, tillresta kusiner och kompisar m.fl. Ibland var vi ett tiotal grabbar som lekte. Var vädret dåligt, så kunde vi låna någons gäststuga och spela kort eller sällskapsspel. Jag kommer ihåg att en regnig vecka satt gänget i två dagar och spelade "Wangaratta" (ett sjöfätsspel) i vår lillstuga tills vi plötsligt upptäckte att solen kommit fram och vi stack och badade och glömde bort spelet totalt.

Tillsammans med Håkan Elmquist, vars föräldrar hade en 8 mm filmkamera, hade vi också tre filmprojekt på gång: "Smugglarna i skärgården" blev färdig, medan "Daniel Boone" och "Okänd sol-

dat" förblev ofullbordade projekt. (Döm om min slöjdlärares förtvivlan när jag en vinter tillverkade en replika av en 9 mm kpist, att användas som filmrekvisita, i slöjden.)

Det fina med linjebåten "Elfsnabben" och senare "Muskö" var ju att när båten

Günther Niemeyer var präst på Muskö och ordnade konfirmationsundervisning under sommarlovet 1958

gick var det lätt att hålla koll på vilka andra ungar som var ute på ön. Det var ju alltid samling vid morgonbåten eller kvällsbåten för att ta emot folk, post, tidningar och gods så det var där man kom överens om att träffas senare för att leka eller spela fotboll etc.

Spela fotboll. Det gjorde vi på inågan "fotbollsplan" i Bror Sundbergs hage. Särskild fart på fotbollen och annat idrottande blev det när tre brandmannafamiljer ur släkten Westergren slog sig ner på olika håll inom området. (En av dem hade tillhört våldseliten i brottnig.) Förutom idrottsintresset så var Westergrenarna intresserade av ungar och jag har ett ljust minne av de fotbollsmatcher mellan barn och vuxna som Westergrenarna tog initiativ till.

Bio i Hembygdsgården

På onsdagkvällar och lördagkvällar var det ofta bio på Hembygdsgården. - Jag måste erkänna att jag såg en del barnförbudna filmer på Muskö innan jag var 15 år. - Bion lockade väldigt mycket så vi cyklade, åkte båt till viken norr om Ersholmen eller helt enkelt gick 45 minuter i vardera riktningen för att komma dit. (Och alltid hade mamma gjort i ordning en tallrik smörgåsar som väntade på oss när vi kom hem.) - Några gånger var det också dans på Hembygdsgården. P.g.a. viss onykerhet bland publiken var väl dessa danser halvt skrämmande tillställningar för en liten blyg kille med glasögon, men man måste ju hänga med kompisarna!

1958 var det så dags för konfirmation. Min bror Jan och jag skulle läsa och gå fram på sommarlovet på Muskö. Prästen på Muskö, Günther Niemeyer, ordnade en grupp om c:a 10 "sommargästungdo-

mar" (bland dem Claes-Göran Emthén och Håkan Elmquist från vår del av ön) och 6 flickor från stan som var inhysta i prästgårdens annex.

Prästen tände pipan

Vi läste under förmiddagarna i kyrkan men jag gillade nog mest de avspända rasterna där Niemeyer vecklade ut hela sin långa längd på soffan i solen på kyrkans sydsida, tände pipan och kastade ut något provokativt som vi informellt diskuterade. - De sex flickorna i prästgården utgjorde en stor lockelse för grabbarna i konfirmationsgänget och jag tror att prästen och prästfrun hade fullt upp med att hålla en viss ordning. En natt smet min bror ut genom vårt fönster, träffade några av de andra grabbarna och drog till prästgården för att försöka locka ut flickorna. De blev naturligtvis upptäckta av prästfamiljen. Samma natt blev det också stort ståhej för att en annan av grabbarna inte kom hem på kvällen och det visade sig så småningom att han övernattade hos en av konfirmandflickorna som bodde långt bort på ön. - Det här var ju fortfarande 50-talet, så dagen efter höll prästen räfst och rättarting, men alla i gänget blev i alla fall konfirmerade.

Många ungdomar träffades

Konfirmationen betydde att det sociala kontaktnätet utökades till ungdomar över hela ön. Påföljande sommar ledde detta till ett aktivt festande bland ungdomarna, vilket i synnerhet min bror deltog i. - Midnattsdoop lär ha hört till traditionen på dessa fester, men man mässte i alla fall vetat vad baddräkt var för något eftersom tidens slagdänga var "A polka-dot bikini"!

Slutet av 1950-talet innebar annars att bilfärjetrafiken till Muskö blev helt etablerad och linjebåtstrafiken så småningom lades ned. Innan biltunnelns väsentligt bättre transportmöjligheter blev ett faktum, upplevde jag mest bilfärjetrafiken till ön som en nackdel i och med att de sociala kontakterna inom området inte kunde försiga lika lättvindigt som tidigare.

Men de fina minnena från Muskö på 1950-talet finns kvar!

Klas Langels

Bilden till vänster: Utflykt till Huvudskär 1948 tillsammans med familjen Emtén. Ovan: Konfirmationsmiddag 1958 för pojkarna Jan och Klas Langels. Samtliga foton ur Langels privata samling